

AMIRE A DIÁKMOZGALMAK FIGYELMEZTETTEK

Két év telt el a nyugati diákmozgalmak tetőzése óta, de problematikájuk szociológiai, politikai elemzése még korántsem ért véget. Az alábbiakban e hatalmas szakirodalomból kívánunk ízelítőt nyújtani. Bevezetésképpen alfejezetet közlünk Jürgen Habermas frankfurti egyetemi tanárnak, az ún. frankfurti iskola fiatal vezető szociológusának 1969-ben megjelent *Protestbewegung und Hochschulreform* (Tiltakozó mozgalom és főiskolai reform) című könyvéből. Ezt követi néhány szemlény az annak idején nagy feltűnést keltett *Le Mouvement de mai ou le communisme utopique* (A májusi mozgalom avagy az utópikus kommunizmus) című, 1968-as kötetből Alain Touraine-tól, a francia szociológiai társaság elnökétől, a kérdés egyik legnevesebb francia szakértőjétől. Végül az *Esprit* 1969. 5. száma nyomán részletet közlünk Luigi Longónak, az Olasz Kommunista Párt főtűtkárának a felszólalásából azon a beszélgetésen, amelyet 1968. április 19-én folytatott az olasz diákmozgalom vezetőivel. Mint ismeretes, az Olasz Kommunista Párt vezetősége eleinte nem vállalt közösséget az 1967-ben és 1968. elején megjelenő diákmozgalmakkal, balos törekvéseik miatt. Longo más hangot üt meg: a merev elutasítást felváltja az eszmecsere. A főtűtkár sorra megválaszolja a diákoknak a párt és a diákmozgalom viszonyára, a párt stratégiájára és taktikájára, nemzetközi kérdésekben elfoglalt álláspontjára vonatkozó kritikai megjegyzéseit.

Egyetem és modern ipari társadalom

Noha a görög akadémiákra és az európai egyetemeknek a XIII. század óta bekövetkezett fejlődésére vetett történeti visszapillantás nem indokolja a hanyatlás történeti kategóriáinak alkalmazását, a kései kapitalizmusra való áttéréskor az egyetemi életben ennek ellenére bizonyos hanyatlás észlelhető, ha azokat a kategóriákat vesszük tekintetbe, amelyek az egyetemeken időközben szerephez jutottak.

Csalóka volt az a remény, amelyben Schleiermacher és Humboldt, a Berliner Univerzitet alapítói minden német egyetem mintaképet létrehoztak: a remény, hogy a jövőben egyre inkább csökken az államhatalom hatásköre. A felemelkedő polgárság perspektívája — azé az osztályé, amely joggal csakis a legjobbat várta a maga és a nemzet számára a gaz-

daság és a tudomány felszabadulásától, valamint az állam gyámsága alól nagykorúvá érett egyén politikai tevékenységétől — már ugyanazon évszázad második felében megváltozott, s módosult helyzetre nyújtott kilátást: a tőkekoncentráció és az anarchikus árutermelés átalakul központi intézmények tervezte árutermeléssé, s ezáltal egymásba tűnnek az „állam” és a „polgári társadalom” szférái, amelyek a korai kapitalizmusban és Hegel jogbölcseletében még különálltak. Ez az összefonódás megszünteti a „művelődési szektorok”-nak arra az időszakra jellemző viszonylagos autonómiáját, mindenestre fennmarad számukra bizonyos mozgásszabadság a tudományhoz és az egyetemhez viszonyítva.

Az állam kényszerűen hatalmasabbá

vált, mint abszolutisztikus elődje, ugyanis befolyása és ellenőrzése ma az összes társadalmi szférákra kiterjed. Ezek szerint nem minden alap nélkül beszélnek a *társadalom államosításáról*. Az állam azonban ugyanakkor veszít hatalmából, mivel a pluralisztikusan szervezett társadalom államon kívüli hatalmai közvetlenül nyomást gyakorolnak az állami hatóságokra, akár a parlament és a közigazgatás, akár a kormányzat útján, ezért e folyamat ellentétének bizonyul az *állam társadalmasítása*. Az egyetem éppoly kevésbé menekülhet ettől az összefonódástól, mint bármely más intézmény. Kettős viszony áll fenn: az állam és a gazdaság bizonyos mértékben „nagybani vásárlóként” lép fel az egyetemekkel szemben, ezek pedig az államvizsgák és a szabadfoglalkozásokra képesítő, csaknem ugyanolyan nagy számú diplomák rendszerével reagálnak. A tulajdonképpeni tudományos vizsgák is magas minősítést kapnak az egyetemek „vásárlóközöntségétől”, ez az oka a doktori címek elburjánzásának*.

Más vonatkozásban az állam a gazdaság érdekképviselőjében lép fel, amikor műszaki főiskolákat tart fenn, és az egyetem keretein kívül külön intézeteket alapít, amelyek az oktatástól mentesülve iparilag fontos, de ugyanakkor más kutatásokkal is foglalkozhatnak. Amióta a gazdaság közvetlenül érdekelt annak a tudománynak a fejlődésében, amely segédtudományként már régóta bebizonyította hasznosságát a munkaelőkészítésben, -igazgatásban, s amelynek segítségével lehetővé válik a gépszerkesztés, az üzemszervezés, az emberek kiválogatása és eddig még nem sejtett méretekben való irányítása, már nemcsak átvevőként, hanem a megbízó és finanszírozó szerepében is fellép az egyetemekkel szemben, hacsak egyáltalán nem tér rá arra, hogy a kutatást saját maga irányítsa. Az Egyesült Államokban az ipari kutatás a megfelelő egyetemi kutatás fölé nő, míg Németországban** még mindig a Német Tudományos Alapítvány Egyesülete és más hasonló szervezetek útján

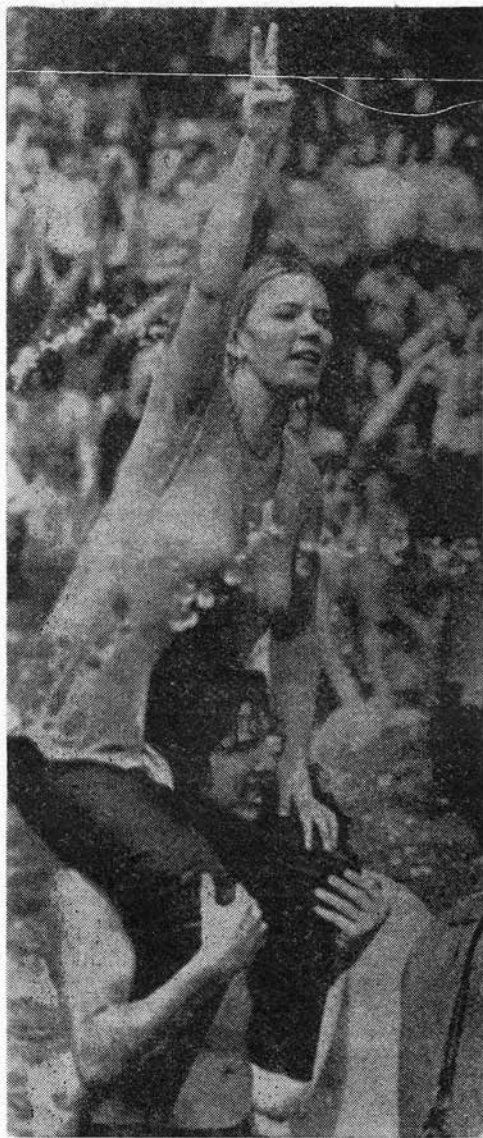
* Az abszolutisztikus hivatalnokállam töretlen hagyományaihoz kapcsolva a doktori cím, természetesen, inflációszerű elterjedése előtt is nagy tekintélynek örvendett, csak hogy ez a tekintély a mai-nál gyakrabban hivatkozhatott reális teljesítményre.

** A szerző a Németország Szövetségi Köztársasága-beli viszonyokra utal (A SZERKESZTŐSÉG MEGJEGYZÉSE).

érkeznek a megkötés nélküli juttatások az iparból az egyetemekhez.

A társadalmasítás folyamata, amelyben gazdaság és egyetem, termelés és kutatás összefonódik, magának a tudománynak az átalakulásában is tükröződik. De a Descartes-tal önmagát tükröző tudomány kezdettől fogva magában is foglalta eredményeinek műszaki megvalósulását, vagyis alkalmazhatóságát, a német idealizmus — az ország gazdaságilag elmaradt helyzetének megfelelően — a tudás fogalmát ismét olyan mértékben visszaszorította önkörébe, a tiszta elmélkedésbe, hogy a tudomány és a társadalmi gyakorlat kapcsolata nagyon is közvetettnek tűnt. E felfogás értelmében a tudomány nem szolgálja közvetlenül a társadalom újratermelését, hanem saját immanens, tendencia nélküli törvényszerűségeinek engedelmeskedik, hogy ereje végül mégis a nemzet haladásához adódjék. Joggal állították, hogy Galvani sohasem fedezte volna fel az elektromosságot, ha kezdettől fogva egyásmi lebeg szeme előtt, mint a villanygolyó vagy a telefon. Ma azonban, Los Alamos jegyében, a nagy közigazgatási szervek pontosan tudják, hogy mit akarnak a tudománytól, ezért nincs semmi szokatlan a bizonyos kapcsolatok, képletek és elemek tudományos „fejlesztésére” kidolgozott időszakos tervekben. Különösen akkor, ha figyelembe vesszük, hogy a tudomány és a technika viszonya századunkban már több ízben fordítottá vált, s a kutatás fejlődése a készülékek és eszközök szerkesztésében bekövetkezett fejlődéstől függ. A tudomány technológiai típusa mindenesetre társadalmilag közvetlen értéket jelent; a tudomány működőképessé válik, s voltaképpen ezáltal érik meg a társadalmasításra.

Persze, minél alkalmazhatóbbak az eredmények, annál tisztábbak az elméletek: a használhatósággal együtt paradox módon nő az elmélet elidegenedése a gyakorlattól. Az új tudomány feloldja skolasztikus elődjének közmondásos elzárkózottságát, de „ablaknyitását a világra” csak újabb elzárkózás árán éri el. A középkori egyetemek távol tartották magukat a kézművesek és kereskedők gyakorlatától, ám — az orvosi fakultáson is a betűhöz ragaszkodó — tudás normatív jellege biztosítékot jelentett arra, hogy a tudás átadása magában rejtsen az életben kialakuló kapcsolatokra érvényes útmutatásokat is. Az új tudomány lemondott éppen erről az útmutatásról az igazi életre, arról a célirányosságról az egyén és a társadalom életvitelében, amely már a középkori etikában testet

Tüntető diákpár
Washingtonban

öltött, és sajátja volt úgyszólván minden tudományos közlésnek. Amit a középkori egyetemeken tanítottak, az felbomlik egyfelől a tantételekre és magyarázataikra, amelyekből az elméleti alapelvek származnak, másfelől pedig annak gyakorlására, hogy ezeket az elveket az élet konkrét eseteire alkalmazzák. Az elmélet kazuisztikus alkalmazása — ez még

beleillik az ítélőerő kanti megfogalmazásába — biztosította a társadalmi vonatkozást, amelyet az új tudomány mechanisztikus alkalmazása, a technika megszüntet.

A kazuisztikától megtisztított elmélet makacsul ragaszkodik az értékek szabadságához, amely az értékeket előbb felszabadítja és önállósítja, s nem bízta sem egy szubjektív morál, sem egy objektív metafizika (ezt bizonyítja Scheler és Nicolai Hartmann példája) gondjaira. Az alkalmazhatóvá vált tudomány közömbös a társadalmi gyakorlattal szemben, amely viszont tudományos útmutatás nélkül határoz az alkalmazás hogyanjáról. Használhatóságáért úgy fizet, hogy az élő, céltudatos gyakorlat „tisztá elméletévé” idegenedik.

Közömbössé vált tudástartalmak esetében azonban kérdéses a tudás közvetítésének alkotó ereje. Látszólagos marad a filozófiai összefüggés is, amelybe ezek később esetleg besorolhatók lennének. Az apologéták ezért megszokták, hogy a tartalmak helyett ezek kutatásának módját, a kutató módszertani eljárásait és a tudományosság tartását *in abstracto*, az egyetemek nyújtotta képzés fokmérőjének nyilvánítsák: esküsznek „arra a képességre, hogy az objektív megismerés javára saját értékelésüket egy-egy pillanatra feladják, és eltekintenek saját pártállásuktól, saját jelenlegi akaratauktól a tények elfogulatlan elemzése érdekében...” (Jaspers). Nehezen lehet azonban belátni, hogy az a kutatás, amelynek lényegénél fogva a kutató létehez viszonyítva külsőlegesnek kell maradnia, a kutató és a gazdaság területén kívüli magatartása számára mégis eredményes, „képesítést nyújtó” kell hogy legyen. Valószínűleg ez az ellentét az oka, hogy Jaspers a mai egyetemek képzés-igényeinek megindoklásakor végül is a „tudományok tartalmához” folyamodik. Természetesen azonnal bevallja magának, hogy a természettudományok tartalma „viszonylag közömbössé” vált, úgyhogy végül csupán a szellemtudományi tartalmak értékére való apellálás marad hátra.

De mi a helyzet a valóságban?

A modern ipari társadalomnak négy tudományra van szüksége mint „szállítótor”: a régiek közül a jog- és orvostudományra, az újak közül a természet- és társadalomtudományokra; az utóbbiakhoz tartozik a lélektan és a szociológia is, táblázat-tudománnyá fejlődött stádiumában. Ezek az emberek kiválogatását és irányítását szolgálják, s a logisztikával együtt utolsóként menekültek át a

filozófiai diszciplínák funkcióképtelenné vált magvából a használhatóság területére. A filozófiai fakultás magva, amely még Humboldt idejében az egész egyetem magva volt, ma már a perifériára szorult. A szellemtudományokról van szó, amelyek nem alkalmazkodtak a természettudományi modell egzakttségéhez, s így persze gyakran — ahogy számtalan szellemtudományi vizsgálat közömbössége bizonyítja — objektíve is hátrányba kerültek és jelentéktelenné váltak. Ezért már a múlt század közepe táján megkezdődött a régi fakultás felbomlása olyan diszciplínákra, amelyek figyelembe vették a társadalom használhatósági igényeit, és olyanokra, amelyek elzárkóztak ettől; az újonnan létrejött természettudományi és a felbomlott filozófiai fakultás közötti hasadás pedig mélyebb volt az eddig egymástól elkülönült többi fakultás közöttinél. A „kultúra“ immár a redukált filozófiai fakultás szellemtudományaira és azokra a művészetekre csökkent, amelyekből a tudomány a platóni akadémián bekövetkezett intézményesítés óta elkülönült. Ezek defen-

zívve, a „kultúr-tiltakozás“ hordozóivá váltak. Természetesen a társadalom is képes ez ellen védekezni; a háttérbe szorult kultúrahordozókat a muzeális értékek sorsára ítéli, hogy azután asszimilálja őket. A haszonmentes kultúra látványra minősül, s éppen ezáltal növekszik keresettségé; egyúttal az alkalmazás és a csere alól is kivonja magát. Az átfogó kultúripar révén ott is bekapcsolódik a társadalmisítás folyamatába, ahol ennek ellenáll. Ily módon ártalmatlanná téve, a kultúra az emberművelés szintjére is felemelkedhet. Ennek eszközeként került be az egyetemek keretében az általános tanulmányok tervébe.

A közömbössé vált tudományok, maguk is megfosztva a képzés lehetőségeitől, az egyetemmel szemben a társadalom részéről mégis fenntartott képzés-igénynek csak akkor tehetnek eleget, ha egy további szaktudománnyal egyetemessé egészülnek ki. Erre hárul az a feladat, hogy a szellemtudományok értéktartalmát halottaiból feltámassza, s a nem elsajátíthatót elsajátítható formában mutassa be.

Jürgen Habermas

Diákmozgalom és osztályharc

A mozgalom összetettsége akkor mutatkozik meg igazán, ha feltesszük a kérdést: diákmozgalomról van-e szó, vagy ellenkezőleg, a fakultásokon jelenlévő forradalmi erők akciójáról, amelyet ezek kezdet kezdetétől a munkásosztály felé irányítottak, s amelyben a diákok csak a robbanótöltet, az erősítés szerepét töltötték be. A kérdés kettős: egyrészt, mi volt a diákok szerepe: az „intelligencia“ vagy a társadalmi alap szerepét töltötték-e be? Másrészt, milyen kapcsolat volt a diák- és a munkásmozgalom között?

*

A diák az egyetemen nem osztályellenességével találkozik, hanem egyszerűen egy erőtlen adminisztrációval, s tőle süketen-ellenségesen vagy néha jóindulatúan távolálló, hatalomtól megfosztott tanárokkal, akik az egyetemi válságnak inkább áldozatai, mintsem okozói. Ki kellett tehát lépni az egyetem gettó-keretéből, ahol a harc ellaposodhatott, céhjellegűvé válhatott volna, s ahol nem nyugtalanította a hatalom birtokosait.

A munkásosztály felé fordulás a forradalmi mozgalom konkrét megnyilvánulása volt, a társadalom minden szintjére

kiterjesztett osztályharc igényléséé, de tömeges összefogás nem történt. A diákok számára a munkások egyidejűleg képviselték az erőt és főleg az igazi forradalmi osztályt, amelyet a nagy szocialista harcokkal és a szovjet forradalommal azonosítottak. Tehát inkább a társadalmi Forradalom eszméje felé, és nem a valószínű munkások felé fordultak. Ez a lépés lényeges volt számukra, s eredményei fontosak, természete azonban nem engedi meg, hogy a diákokat robbanótöltetnek tekintsük, amely lángra borította volna a munkásosztályt. A mozgalom magyarozatát elsősorban a diákság helyzetében és fellépésében kell keresni.

*

Bár a csoportosulások kezdetben fontos szerepet játszottak, a mozgalom nem bontakozott volna ki, ha a március 22-i megmozdulás, amely majdhogya ellentétben nem állt ezekkel a csoportosulásokkal, nem lelt volna néhány hét alatt széles körű visszhangra Nanterre-ben, ha nem hozta volna létre a Kritikai Egyetem első csíráját. Január néhány dühöngője egyetlen áprilisi napon több

Az egyetemisták a környezet szennyeződése ellen harcba indulnak

mint ezer diákot tudott mozgósítani. Májusban a diákok és a középiskolások részvétele a gyűléseken és bizottságokban számottevő, a mozgalom hatóköre rendkívül kiterjedt. Ezekről a diákoktól és szimpatizánsoktól távol állt az aktív harcosok végsőkig menő politizálása. A forradalmi hevület náluk nem vált el a professzionális célkitűzésektől. A diák-társadalom nemcsak a munkásosztály harcának kiélezéséért mozdult meg, vagy hogy fellázza a népet az uralkodó oligarchák ellen; önmagáért mozdult meg, az egyetemi szervezet s a diákság körülményeinek átalakításáért. De a polgári Egyetem, az oktatás tartalma, a pedagógiai módszerek, a kiüttlanság elleni lázadás és a szelekció-veszély elég élénk és tartós volt ahhoz, hogy beigazolják: napjainkban az egyetem problémái nemcsak kulturális és ideológiai, de anyagi, gazdasági és politikai problémák is. Ilyen értelemben a diákmozgalom egyáltalán nem az „intelligencia” mozgalma, hanem a fiatal munkásoké, akiknek problémái közel állnak a szakiskolák, a tanonc-központok tanulójának problémáihoz.

*

A francia társadalom gazdasági átalakulása az utóbbi két évtizedben alapvetően megváltoztatta az Egyetem szerepét. Az Egyetem nem olyan elavult, mint amilyen mérvű a meg hasonlítás saját belső felépítése meg az új társadalmi helyzet között. Amilyen mértékben nő a diákok száma, olyan mértékben változnak önmegvalósítási lehetőségeik. Egyre gyorsabban emelkedik azoknak a száma, akiket a legszorosabb szálak fűznek munkájukban a gazdasági élethez, akár mint nagyvállalatok közép- és felsőfokú káderei, akár mint a gazdasági és társadalmi döntéseknek ugyancsak alárendelt állami vagy magánjellegű tanulmányi vagy szolgáltatási irodák alkalmazottjai.

Vállalatvezetők és ügyintézők évek óta próbálják olyan munkakörök felé terelni a jogot vagy irodalmat végzett diákokat, amelyekre nincsenek felkészítve. Csökkenőben van az Egyetem elszigeteltsége, kizárólagos függése attól az államtól, amely egyidőben uralkodott és örködött fölötté. Ezért bírálja számos diák nem csupán az egyetem elavultságát, hanem a gazdasági és társadalmi rendet is s azt a szerepet, amelyet ők maguk hivatottak betölteni benne.

Különösképpen a társadalomtudomá-

nyok hallgatói lázadznak a gondolat ellen, hogy a nagyvállalatok vagy az állam társadalompolitikájának szolgálatában a manipulálók szerepét töltseék be. Ellenkezésüket csak fokozza az ellentmondás az érdek nélküli s gyakran kritikai oktatási forma és azon feladatok között, amelyekre hivatást éreznek. Innen ered ellenszenvük azoknak az egyetemi tanároknak a hamis tudatával szemben, akik nem akarnak tudomást venni az általuk közvetített ismeretek társadalmi súlyáról.

Ez a magatartás, akárcsak a társadalom adott rendjéhez való alkalmazkodás minden eddigi visszautasítása, úgy támadja a jelent, hogy egyszerre támaszkodik múltira és jövőre. A társadalom valamely állapotának naiv elfogadásaként felfogott „empirizmussal“ szemben, amely természetes adottságnak tekintti ezt az állapotot, ahelyett, hogy bírálná és behelyezné valóságos társadalmi összefüggéseibe, az említett magatartás védelmére kel a filozófiai hagyományoknak a társadalomtudományokban, s ugyanakkor szigorúbb, tudományosabb elemzésre szólít fel, olyanra, amely nem szakítja el egymástól a konkrét tudást a megismerés kritikai szociológiájától.

A polgári Egyetemet ért támadás tehát az oktatás behódolása ellen irányul az új uralkodó osztály előtt és a nagy termelő-, szervező- és vezetőapparátusok előtt, melyek ennek hatalmát biztosítják. De az elemzés itt sem korlátozódhat ezen állásfoglalások számbavételére. Ugyanis a leleplezett befolyás se nem annyira kiterjedt, se nem annyira közvetlen, mint ahogyan azt sokszor állítják. Ha így volna, a technokraták kevésbé ragaszkodnának az Egyetem alapvető megreformálásához. Az Egyetem ugyanis nem elégíti ki a nagy szervezetek szükségleteit. Vita tárgyává inkább az Egyetem tehetetlenségét kellene tenni: képtelen a vállalatok és az adminisztráció nyomásával szembeszegezni a tudományosság kritikáját. Ha nagyobb teret biztosítana a társadalomtudomá-

nyoknak, felszabadító tevékenységet is gyakorolhatna, nemcsak konformistát. De az Egyetem a jövőendő kádert, technikust vagy szakértőt nem vértézi fel elegendő tudományos ismerettel ahhoz, hogy megcáfolhassa a főnök alérvelését, és nem alakít ki olyan kritikai szellemet sem, amely készséggel fordulna a jelenkor problémái felé. Többet vétkezik azzal, amit nem visz véghez, mint amit megtesz. Ezek az észrevételek hozzásegítenek a diákmozgalom mibenlétének megértéséhez. Harca egy uralkodó társadalmi osztály vagy rend ellen sohasem szemtől szemben vívott harc. Az Egyetem, amely ellen küzd, nem áll sem a régi, sem az új burzsoázia szolgálatában. De kritikai feladatainak sem tudományos, sem társadalmi síkon nem felel meg. „Elvontsága“, „pártatlansága“ ingerli a vezetőket, de még inkább felháborítja azokat, akik jogosan várják el az Egyemtől, hogy töltsen be hivatását a társadalmi és kulturális alakulatok sajátos természetének és hatókörének elemzésében is.

A polgári Egyetem ellen irányuló diákmozgalom két vetülete abban az érzelmben kapcsolódik össze, hogy az Egyetem nem szabad, mert nem harcos. Kérdés tárgyává kellene tennie saját társadalmi meghatározottságát; mivel azonban gyakran képtelennek mutatkozik arra, hogy fölkarolja a gondolkodás és a kutatás legújabb kezdeményéseit, az Egyetem a társadalmi rendszer alárendelt elemévé válik. Minthogy képtelen úrrá lenni saját válságán, csakis külső követeléseknek tud eleget tenni, ahelyett, hogy magának tartaná fenn azt az intellektuális és kulturális kezdeményezést, amelynek révén fölszabadulhatna bizonyos nyomások alól, vagy legalábbis tudatosan vállalhatná a felelősséget választásáért a társadalmi életben. Hallgatása csakis az egyetemi kádereket elégíti ki, akik szabadságnak nevezik azt, ami csak a céh védelmezése.

Alain Touraine

A diákok és a pártpolitika

Mindenekelőtt nagyon érdekesnek tartom azt, ami itt elhangzott; megvilágított számomra bizonyos kölcsönös félreértéseket és problémákat. Nyilvánvaló, hogy egyfajta távolság ékelődött a Párt és a valóság közé; ez a valóság a diák-

tábor valósága, valamint más „aktív“ csoportoké, amelyek — akár diákokból állnak, akár nem diákokból — lényegében a fiatalság erőire támaszkodtak, s a diákmozgalom mozgósító hatással volt rájuk.

Ugyanezt elmondtam már a külpolitika, vagy ha akarják, az olasz belpolitika kérdéseivel kapcsolatban is, mégpedig a legáltalánosabb vonatkozásokat, a harc és a stratégia problémáit tartva szem előtt. Az említett területen ugyancsak végbement ez az „eltávolodás”, oka talán bizonyos bürokrácia — anélkül, hogy a legkevésbé is pejoratív árnyalatot tulajdonítanánk e szónak —, talán egyszerűen szervezeti tagozódásunk. Mialatt ők beszéltek, föltettem magamnak a kérdést: miért van mindez? Nézzük a kínai eseményeket, amelyeknek a kultúrrövidítés egyik összetevője, kiemelkedő mozzanata. Nézzük a dél-amerikai forradalmakat, amelyeknek Kuba a csomópontja. Nézzük az antikapitalista harcokat a tőkésországokban, a tőkés és monopolista rendszer országaiban. Az igazság az, hogy mindezeket a problémákat kissé eltorzított formában közvetítette felénk a politikai harc, s ennek során elenyésztek vagy elvesztették jelentőségüket, talán amiatt is, hogy — az egység megőrzése kedvéért — mesterségesen fenntartottunk bizonyos magatartásformákat, bizonyos erkölcsi normákat. (...)

Hiba nem beszélni a kellemetlen dolgokról, letagadni vagy elhallgatni az elmentéket. Ahol vita van, ott szükségképp van ellenvélemény is. A miénkhez hasonló forradalmi mozgalmak megrekednek, ha nem vetik alá magukat nap mint nap a tényállások, körülmények, eszmecserek próbájának. Hosszú ideje töltök be felelős tisztségeket a hazai és nemzetközi mozgalomban. Részt vettem a Kommunista Internacionálé 1922-es IV. kongresszusán, és mondhatom, hogy a más pártokkal és az Internacionáléval folytatott viták igen nyíltak, élénkek voltak. Hasonlóképpen a Bordiga-korszakban, 1926—27-ben, amikor fordulat állt be, a vita mindig élénk és nemegyszer éles volt. A mélyreható vitának ezt a gyakorlatát ma háttérbe szorítja az egység megőrzésének gondja.

(...)

Ami a Diákmozgalmat illeti, nem voltunk eléggé előrelátóak. Meg kell érteni ezt a mozgalmat, helytálló politikai jellemzését kell adni. Gondolkodtunk rajta, sokrétűen vizsgáltuk. Hogyan látjuk mi a Diákmozgalmat? Mint egy elágazást a sok közül? Nem, nem így kell megítélni. Ez ugyanis azt jelentené, hogy pusztán revendikatív mozgalomnak tekintjük. Csakhogy a Diákmozgalom követelése, még az azonnaliak is, általános érvényűek. Az egész mozgalom általános jelentőségű kérdéseket vet föl.

A felforgató mozgalmak gyakran csak

rombolni akarják a fennállót, anélkül, hogy megtartanák jó oldalait. Bizonyos kérdések merőben különböző politikai és társadalmi feltételek között vetődnek föl. A kapitalista országokban más körülmények szülik a diákmozgalmakat, mint a szocialista országokban. Mi váltja ki őket? Azt hiszem — bár ezt még meg kellene fontolnunk —, hogy e mozgalmakat, amelyeknek közös vonása a lázadás az életet gúzsba kötő erők ellen, a modern társadalmi fejlődés, az iparilag fejlett társadalom hívja életre, a hatalom és a tömeg, az ember és a gép közötti kapcsolatokat létesítő technikákkal együtt. (...) E mozgalmak egyfajta beszükülés ellen irányulnak, amelynek jegyében minden dolog előd, s amelynek következtében az egyén vagy a csoport úgy érzi, hogy kirekesztették az életből, megfosztották a döntés jogától.

Felszámolni a korlátozásokat és az élet minden területén megfigyelhető elfojtást — véleményünk szerint ez a vágy ölt itt testet. És a Diákmozgalom, a fiatalok mozgalma az, amely Olaszországban ezt a vágyat kinyilvánítja.

Amikor azt mondtam, hogy nem láttuk előre, nem mértük föl a mozgalom jelentőségét és arányait, tárgyilagosan szögeztem le a tényeket. (...) Senki sem vitatta el a Diákmozgalomtól a politizálás jogát. Véleményem szerint lényeges, és a dolgok természetéből következik, hogy a diákok fölvevessék ezeket a kérdéseket, mégpedig nem valamely réteg kérdéseiként, hanem olyanokként, amelyek magukban foglalják az összes többi társadalmi kérdést. Nem értek egyet azzal, hogy őket meg nem illető jogokra tartanak igényt e diákok. Eppen Gramsci volt az, aki meghirdette a „kollektív értelmiségi”-nek tekintett párt elméletét. Amiként a munkás a maga területén, az egyetemista is saját harca, saját gyakorlata rendjén alakítja ki a maga öntudatát. Az értelmiségi — éppen mert értelmiségi — azon van, hogy minden dologban fölülje az elméleti és egyetemleges, az esetlegességnél magasabbrendű értelmet. Mindebben nincsen semmi önkényes. Ez több, mint magától értetődő, egyenesen ismérve mindenfajta mélyreható elemzésnek és vizsgálódásnak. Nem azt akarom mondani, hogy az általánosítások mindig helyesek volnának. Vítára kell bocsátani őket, szembesíteni a véleményeket, hogy ítélhessünk érvényességük fölül.

Azt tartom, a Diákmozgalmat úgy kell felfogni, mint az olasz társadalom jelen pillanatban legátfogóbb kérdésének egyik vetületét. Ezért van, hogy a látszólag sajátos problémák — a kultúra és a tár-

sadalom viszonya, a tudomány, a társadalom és az ember viszonya, a tudomány és a termelés viszonya, a diákmozgalom és a munkásosztály viszonya — általános társadalmi kérdésekké válnak. Az önök-től mint diákoktól fölvetett kérdések általános jelentősége fölfedi az önök mozgalma — vagyis a kapitalista rendszer megdöntésére irányuló mozgalmak egyik válfaja — és a többi tömegmozgalom közötti kapcsolatok fontosságát. Kulcsfontosságú kérdés ez, e társadalom alapjait érinti. Az Olasz Kommunista Párt VIII. és IX. kongresszusára gondolok, amikor, azt hiszem, első ízben mondtuk ki, hogy a munkásság mellett az értelmiség a hajtőereje, az élcsapata a forradalomnak. Hogyan szabályozhatók ezek a kapcsolatok? Vitákkal, eszmecsereikkel.

Úgy vélem, felül kell emelkednünk néhány olyan körülményen, amelyek önököt panaszra készítetik. Azon például, hogy önök úgy érezték: el vannak szigetelve az egyetemen a politikai és kulturális erjedés többi erőitől, mégpedig amiatt, hogy a párt nyilatkozatai között túltengenek a védekező hangvételűek, vagy amiatt, hogy a párt csak elégtelen vagy káros állásfoglalásokra volt képes. Mint mondtam, az egyetem az a hely, ahol a különféle irányzatok érintkezhetnek, a vélemények összeecsaphatnak. Előszörban azért, mert vitatkozni, egybevetni véleményünket a másokéval — a legjobb módja annak, hogy továbbéreljük saját nézeteinket. Meg kell próbálnunk belátni, honnan erednek és mit jelentenek a mi szemünkben képtelen és torz vélekedések. Mint kommunistáknak személyes tevékenységet kell kifejtenünk, részt kell vállalnunk a vitákból, és meg kell kísérelnünk levonni belőlük a tanulságokat.

Íme, ebben az irányban kell haladnunk. Hogy mostmár a vita érdemi részére térjek, úgy tűnik, a legfontosabb kérdés, amely szőnyegre került, a stratégia és taktika kérdése. Azzal vádolnak bennünket, hogy a taktikát stratégiának tettük meg. Röviden a probléma a következő: hogyan kapcsolódnak önök szerint a reformok, az azonnali követelések a kapitalista rendszer megdöntéséért, a szocializmusért vívott általános harchoz? Ha az önök hozzászólásaira hagyatkozom, ez nem egészen derül ki abból, amit elmondtak. Gondoljunk egész politikánk céljára: bizonyos területeken a mozgalomnak mindig pozitív szervezési és képzési feladatai vannak, függetlenül a soron levő követelések önmagukban vett jelentőségétől. Mi a harcot eszközöznék tekintjük arra, hogy mozgósítsuk a tömegeket,

hogy bevonjuk őket a küzdelembe, hogy új meg új hadállásokat foglaljunk el, ahonnan utólag merészebb támadásokat lehet majd indítani. Lenini kifejezéssel élve, a kérdés így tevődik fel: a reform önmagában még nem reformizmus; akkor válik azzá, ha a reformokért vívott harcnak nem biztosítunk egyértelmű forradalmi távlatot, ha nem kapcsoljuk össze a taktikát a stratégiával, s ha szem elől tévesztjük stratégiai célkitűzésünket: e rendszer átalakítását szocialista rendszerré.

Íme, ebben áll politikánk lényege. Ha kétségek merülnek fel e tekintetben, ha vádak érnek bennünket, ez azt jelenthetné, hogy hibás a gyakorlatunk. De felelősek volnánk-e azért, hogy húsz év alatt semmiféle alapvető szerkezeti változás nem ment végbe a társadalomban? Nem hiszem. Pártunk tevékenységét csakis az általános helyzettel és az erőviszonyokkal való összefüggésében lehet elbírálni. Nem hiszem... nem hiszem, hogy az adottól gyökeresen különböző magatartás eredményre vezethetett volna. Látuk Görögország példáját, ahol a kérdés másképpen tevődött fel, mint nálunk.

Ma egészen más a helyzet. Az erők minél szélesebb körű mozgósítása révén akarunk harcolni a rendszer ellen, azzal a céllal, hogy megteremtünk egy gyökeres politikai és társadalmi átalakulás feltételeit. Választási programunkban sokszor hangsúlyoztuk, hogy mennyire szükségszerű napjainkban a szocialista átalakulás. Okulnunk kell mások tapasztalataiból, nem tévesztve szem elől, hogy mindenféle tapasztalat időhöz kötött, történeti jellegű. Közzétettük Le Duan* eszszéjét, amelyben föllehető a politikai harc valamennyi formája: azonnali követelések, reformok, fegyveres felszabadító harc.

Gondolhatunk-e komolyan ma Olaszországban egy partizánháború lehetőségére, a fegyveres harc lehetőségére? Nem hiszem. Úgy vélem, ennél már előbbre vagyunk, abban az értelemben, hogy az erők szélesebb körű mozgósításával, a demokrácia valamennyi lehetőségének kihasználásával gyökeresebb fordulatot idézhetünk elő a politikai, társadalmi és gazdasági életben.

Luigi Longo

* Az Észak-vietnami Kommunista Párt titkára.